

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság vélemény tárgya: A szervezett civil társadalom szerepe a bejelentés nélküli munka elleni harcban

(2005/C 255/12)

2004. január 28-án az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság a Működési Szabályzat 29. cikkének (2) bekezdése alapján úgy határozott, hogy saját kezdeményezésű véleményt dolgoz ki a következő témában: „A szervezett civil társadalom szerepe a bejelentés nélküli munka elleni harcban”.

Az EGSZB ide vonatkozó munkáival megbízott „Foglalkoztatáspolitikai, szociálpolitikai és uniós polgárság” szekció 2005. március 15-én fogadta el véleményét (előadó: Erik HAHR).

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2005. április 6–7-én tartott, 416. plenáris ülésén (a 2005. április 7-i ülésnapon) a következő véleményt 112 szavazattal, 1 ellenében és 2 tartózkodás mellett elfogadta.

1. A Tanács állásfoglalásának kivonatos tartalma

1.1 A Tanács (Foglalkoztatás és szociálpolitika, egészségügy és fogyasztói ügyek) 2003. október 20-án állásfoglalást adott ki a bejelentés nélküli munkáról⁽¹⁾. Állásfoglalásával a Tanács fel kívánta hívni a tagállamokat, hogy fogadjanak el stratégiát a bejelentés nélküli munka elleni harcra az Európai Unió területén. Ez a stratégia szerves része lesz az európai foglalkoztatási stratégiának. A foglalkoztatásról szóló kilencedik iránymutatás kizárólag a bejelentés nélküli munkával foglalkozik.⁽²⁾

1.2 A Tanács felhívja a tagállamokat, hogy a jelen állásfoglalást tekintsék olyan hivatkozási keretnek, amelyen belül – saját helyzetüknek és prioritásaiknak megfelelően – kidolgozhatják és megvalósíthatják az európai foglalkoztatási stratégiához kapcsolódó politikáikat. Az állásfoglalás nagy részben az Európai Bizottság ide vonatkozó 1998-as Közleményéből táplálkozik⁽³⁾.

1.3 Ezenkívül felhívja a tagállamokat arra is, hogy vegyék figyelembe a jelen állásfoglalásban megfogalmazott intézkedéseket akkor, amikor jövőbeli nemzeti cselekvési terveikben beszámolnak a foglalkoztatási politikájuk megvalósítása érdekében – a bejelentés nélküli munkára vonatkozó specifikus iránymutatás szellemében – meghozott főbb intézkedésekről.

1.4 A Tanács azt is szeretné, ha a tagállamok együtt vizsgálnák meg, hogy az egyes tagállamokban melyek a bejelentés nélküli munka olyan jellemzői, amelyek esetében – az európai foglalkoztatási stratégia keretében – érdemes a közös fellépés mellett dönteni.

⁽¹⁾ A Tanács 135 38/1/03 sz. állásfoglalása.

⁽²⁾ A Tanács 2003. július 22-i határozata a tagállamok foglalkoztatáspolitikáinak irányvonalairól, kilencedik iránymutatás: „A tagállamoknak széles hatókörű akciókat és intézkedéseket kellene kidolgozniuk és a gyakorlatba átültetniük a bejelentés nélküli munka megszüntetése céljából, ide értve a szakmai környezet egyszerűsítését, a visszatartó tényezők kiküszöbölését, megfelelő ösztönzők beépítését az adózási és visszatérítési rendszerbe, nem elfeledkezve a jogszabályok betartásáról és a szabálysértések büntetéséről. A tagállamoknak mind nemzeti, mind közösségi szinten törekedniük kellene – megtéve az ehhez szükséges erőfeszítéseket – a probléma kiterjedésének és az egyes országokban elért fejlődésnek a felmérésére”.

⁽³⁾ Az Európai Bizottság Közleménye a bejelentés nélküli munkáról, COM(98) 219.

1.5 A bejelentés nélküli munka kiküszöbölését célzó megelőző intézkedések és szankciók tekintetében a Tanács egy olyan átfogó, az európai foglalkoztatási stratégiával összhangban álló koncepció kidolgozását javasolja, amely megelőző intézkedésekre épül, és minden munkaadót és munkavállalót arra ösztönöz, hogy a hivatalos gazdaság és a legális foglalkoztatás keretén belül végezze tevékenységét. Ezen intézkedések, melyek során figyelembe kell venni az államháztartás és a szociális ellátórendszerek fenntarthatóságát, a következők lehetnek:

- a gazdasági tevékenységek és a foglalkoztatás bejelentését elősegítő jogi és igazgatási környezetet teremtése az eljárások egyszerűsítése, valamint azon költségek és kényszerek csökkentése révén, amelyek korlátokat állítanak a vállalatok – elsősorban az induló vállalkozások és a kisvállalkozások – alapítása és fejlesztése elé;
- az ösztönzőrendszer erősítése, valamint a foglalkoztatás bejelentése előtt tornyosuló akadályok felszámolása mind a kínálat, mind a kereslet oldaláról, azáltal, hogy
- megtörténik az adórendszer és a társadalmi juttatások rendszerének, illetve kölcsönhatásaiknak felülvizsgálata és szükség szerinti reformja a magas effektív marginális adókulcsok és – szükség esetén – a kis keresetű munkavállalókra nehezedő adó- és járulékteher csökkentése végett;
- megfelelő foglalkoztatási intézkedések kerülnek kidolgozásra, melyek a szociális támogatásokban részesülőknek jobb lehetőségeket nyújtanak arra, hogy szabályos és bejelentett munkát találjanak;
- az adórendszer és a szociális ellátórendszer közötti nem kívánatos kölcsönhatások felszámolásával csökkennek a munkanélküliségből és a szegénységi csapdából adódó veszélyek.

1.6 A Tanács ezenkívül hangsúlyozza az ellenőrzések fokozásának fontosságát, adott esetben igényt tartva a szociális partnerek aktív hozzájárulására is. Ugyancsak erősíteni kell a szabálysértéseket sújtó szankciókat, különösen az illegális foglalkoztatás szervezőivel és hasznélvezőivel szemben. Felhívja a tagállamokat, hogy az intézkedéscsomag hatékonyságát erősítendő gondoskodjanak a tudatosításról is: tájékoztassák az embereket a bejelentés nélküli munka negatív hatásairól a szociális biztonság rendszerére, illetve következményeiről a szolidaritás és a méltányosság szempontjából. Ezzel egyidejűleg felhívja a tagállamokat, hogy mérjék fel az informális gazdaság és a bejelentés nélküli munkavégzés arányait.

1.7 Ha többet akarunk tudni a bejelentés nélküli munka kiterjedtségéről, akkor nemzeti szinten fel kell mérni az informális gazdaság és a bejelentés nélküli munkavégzés nagyságát, azon adatokból kiindulva, amelyekkel a társadalombiztosítási intézmények, adóhivatalok, minisztériumok és a nemzeti statisztikai hivatalok rendelkeznek. Ugyancsak életbevágó, hogy a tagállamok hozzájáruljanak a bejelentés nélküli munkavégzés közösségi szintű felméréséhez annak érdekében, hogy értékelhető legyen a célkitűzés – a bejelentés nélküli munka bejelentett munkává alakítása – megvalósításának útján elért haladás, illetve együttműködésre kell törekedni a nemzeti statisztikai hivatalok között a módszertan területén, és ösztönözni kell az ide vonatkozó szakértelem és hozzáértés átadására.

1.8 Végezetül a Tanács felhívja a szociális partnereket, hogy közösen meghatározott többéves munkaprogramjuk keretében európai szinten és módszeresen vizsgálják meg a bejelentés nélküli munka problémakörét; az ágazati szociális párbeszéd alanyaiként működő bizottságok pedig folytassák a bejelentés nélküli munka ágazati szintű vizsgálatát. Felhívja őket, hogy nemzeti szinten ösztönözzenek a gazdasági tevékenységek és a foglalkoztatás bejelentésére, harcoljanak a bejelentés nélküli munka következményei ellen a tudatosítás módszerével és más olyan eszközökkel, mint például adott esetben a nemzeti hagyományoknak és gyakorlatnak megfelelő kollektív tárgyalások, keressék – elsősorban a kis- és középvállalkozások esetében – a szakmai környezet egyszerűsítésének útjait.

2. Bevezetés

2.1 A bejelentés nélküli munkavégzés azzal a következménnyel jár, hogy a közösséget megfosztja a különféle adókból és a társadalombiztosítási befizetésekből származó bevételektől. A bevételek nem jelennek meg a gazdasági tevékenységben, tehát nem is adóznak utánuk. A fogyasztási adót nem számolják fel és nem is fizetik be. A munkavégzésre feketén történő díjfizetés ellenében kerül sor. A munkaadók nem fizetik a munkaadói járulékokat, a béreket feketén fizetik ki. Ugyanakkor a munkavállalók sem jelentik be keresményüket, tehát nem is fizetnek utána jövedelemadót.

2.2 Ez a rendszer a társadalmat jelentős olyan bevételektől fosztja meg, amelyek a különböző tagállamok társadalombiztosítási rendszereit lennének hivatottak finanszírozni. A szóban forgó összeg minden esztendőben több milliárdra rúg.

2.3 Hatékony és komoly vállalatok szorulnak ki a piacról vagy küzdenek nehézségekkel fennmaradásuk vagy fejlődésük érdekében, miközben a feketemunkát igénybe vevő vállalkozások virágzanak. Ez a helyzet veszélyt jelent az egész gazdaság hatékonyságára nézve. A termelékenység nem fejlődik, holott a növekedés alapvető feltétele a jóléti társadalom fenntartásának.

2.4 A bejelentés nélküli munka az egész társadalmat érintő probléma, mely mind a munkaadók, mind a munkavállalók oldaláról jelentkezik. Alapvetően három csoportot lehet megkülönböztetni:

2.5 Az első csoportba a kifejezetten a feketemunkára szakosodó vállalkozások tartoznak, amelyek emellett gyakran bejelentett tevékenységet is végeznek. Alkalmazottaikat gyakran „feketén”, bejelentés nélküli díjazás formájában fizetik.

2.6 A második csoportot olyan két vagy több tevékenységet folytató személyek alkotják, akik valamelyik tevékenységüket nem jelentik be. Nem ritkán találunk ebben a csoportban olyan jól képzett munkavállalókat, akik a szabályos munkából származó jövedelmüket bejelentés nélküli „mellékessel” kívánják feljavítani.

2.7 A harmadik csoportban olyan jövedelemmel nem rendelkező munkavállalókat találunk, akik különböző okokból feketemunkára kényszerülnek, mivel a legális munkaerőpiac nem nyújt számukra foglalkoztatási lehetőséget. Ez a csoport különösen kiszolgáltatott helyzetben van: a munkavállalók gyakran rossz körülmények között, alacsony bérekért dolgoznak. Rendszerint a szociális biztonság rendszerein kívül állnak.

2.8 E három megkülönböztethető alapvető csoporton kívül a bejelentés nélküli munka más formákban is jelentkezik:

2.9 Különböző juttatások, például munkanélküli segély vagy betegbiztosítás felvétele ezzel egyidejű, bejelentés nélküli jövedelemszerzés mellett.

2.10 Ház- illetve lakástulajdonosok kisebb javítási munkák elvégzésével az így szerzett jövedelem bejelentését elmulasztó munkaerőt vesznek igénybe. Ugyanez jellemző a költöztetések esetében is. Az effajta feketemunka oka gyakran abban keresendő, hogy a megfelelő vállalkozások az ilyen megbízásokat nem tekintik kellőképpen vonzóknak, és önmaguk helyett a munkát szabadidejükben feketén elvégző munkavállalókat ajánlanak.

2.11 A helyzet az új tagállamokban a tizenöt tagú EU-ban jellemzőhöz hasonló képet mutat. Az Európai Bizottság 2004 májusában közzétett jelentése mindemellett különösen egy jelenségre hívja fel a figyelmet: a munkaadók a hatóságoknak csak a díjazás egy részét jelentik be. A maradékot a munkavállaló feketén, külön borítékban kapja kézhez („envelope wages”).⁽⁴⁾

2.12 Fontos rögzíteni, hogy mindezekben az esetekben bejelentés nélküli munkáról van szó, mely nem elhanyagolható mértékben adó- és járulékcshalással jár együtt.

2.13 A lojalitás e hiánya rombolja a társadalmi erkölcsöt és aláaknázza a felelősségérzetet, pedig erre a két összetevőre feltétlenül szükség van egy olyan társadalomban, amelyben a források meglehetősen nagy része jövedelemátcsoportosítás és szociális juttatások formájában kerül újraelosztásra. Az adócsalás ráadásul feszültséget kelt a társadalomban. Széles lakossági csoportok rendben befizetik az adót, miközben egyesek jogot formálnak arra, hogy saját maguk döntsenek az általuk fizetendő különböző adók mértékéről.

(4) „A bejelentés nélküli munka az Európai Unióban”, Európai Bizottság, Foglalkoztatás és Szociális Ügyek Főigazgatósága (2004). A jelentés csak angol nyelven hozzáférhető, francia és német nyelvű összefoglalóval. Az Interneten a következő helyről tölthető le: http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_analysis/work/undecld_work_final_en.pdf.

2.14 A bejelentés nélküli munkavégzés a társadalom egészének jelentős károkat okoz. E károk jellege nem merül ki egyszerűen azok pénzügyi vonatkozásában. A bizalom minden szinten csökken. Sokan és egyre többen vannak, akik elfogadják a feketemunkát vagy mentségeket találnak rá: a munkanélküliségi ellátás összege túl alacsony, a házkörűli munkákra szakosodott legális szolgáltatások ára túl magas és így tovább.

2.15 A társadalom és a gondviselő állam rendszerének jogi alapjai sérülnek, amikor nem tisztelik többé a törvényt és a szabályokat. Ezért a probléma megoldásához globális és célzott intézkedésekre van szükség. Ugyanakkor a szociális partnerek, a politikai tényezők és az egész társadalom lassanként ráébred a bejelentés nélküli munka negatív következményeire és arra, hogy ezt a munkát rendes munkavégzéssé kell alakítani.

3. Általános észrevételek

3.1 Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 1999-ben véleményt mondott az Európai Bizottság ide vonatkozó Közleményéről⁽⁵⁾. A bizottsági közleménynek akkoriban az volt a célja, hogy széles körű vitát gerjesszen az EU-ban, illetve a tagállamokban. A későbbiekben az Európai Bizottság kezdeményezésére megjelent egy tanulmány is.⁽⁶⁾

3.2 Az EGSZB üdvözli a Tanács arra irányuló kezdeményezését, hogy állásfoglalásával a fenti kérdést a vita középpontjába állítsa.

3.3 Ugyanakkor az EGSZB megállapítja, hogy az Európai Bizottság 2003-ban az egész kibővített Európára kiterjedő alapos kutatást végzett a bejelentés nélküli munkavégzés tekintetében. A 2004 májusában közzreadott kutatási eredmények⁽⁷⁾ az EGSZB véleménye szerint rendkívül értékes hozzájárulást jelentenek a bejelentés nélküli munkavégzésre vonatkozó ismeretek és a jelenség leküzdésére irányuló erőfeszítések szempontjából. A kutatás eredményei olyan alapot jelentenek a tagállamok kormányai és hatóságai számára, amelyből kiindulva át lehet gondolni a bejelentés nélküli munka elleni küzdelem módszereit.

3.4 A foglalkoztatási stratégia része

3.4.1 A Tanács szerint a bejelentés nélküli munka elleni küzdelemnek az európai foglalkoztatási stratégia szerves részévé kell válnia, amelynek célja a több és jobb minőségű munkahely megteremtése. Ezzel a céllal az Európai Bizottság is egyetért; tavaly júliusban rendezett varesei informális találkozójukon az Európai Unió tagállamainak munka- és szociális ügyi miniszterei is kifejtették nézeteiket a kérdéssről. Emlékeztettek arra, hogy a bejelentés nélküli munka átalakítása bejelentett munkává hozzájárulna a teljes foglalkoztatottság megvalósításához, a munka minőségének és termelékenységének javításához, a szociális kohézió és a társadalmi beilleszkedés erősödéséhez, továbbá a szegénységscsapda megszüntetéséhez és a piac torzulásainak enyhítéséhez.

⁽⁵⁾ COM(1998) 219 végleges, EGSZB-velemény, HL C 101., 1999.4.12., 30-37. o., előadó: Daniel GIRON.

⁽⁶⁾ Regioplan Research Advice and Information (Mateman, Sander & Renooy, Piet): *Undeclared labour in Europe - Towards an integrated approach of combatting undeclared labour* (angol nyelven, francia és német nyelvű összefoglalóval). Amsterdam, 2001.

⁽⁷⁾ Lásd a 4. lágjegyzetet.

3.4.2 Az Európai Bizottság 1998-as Közleményéről szóló véleményében az EGSZB egyetértett azzal a megközelítéssel, hogy a bejelentés nélküli munkavégzés problémájának megoldását a foglalkoztatás perspektívájából kiindulva kell keresni. Az EGSZB most megismétli akkor vallott álláspontját.

3.4.3 A bejelentés nélküli, illetve feketemunka legális, a törvényeknek megfelelő munkává való átalakítása olyan célkitűzés, amely kiterjedt intézkedéscsomagot tesz szükségessé.

3.4.4 Először olyan fogalmi felosztásra van szükség, amely lehetővé teszi a legális munkaerőpiacon foglalkoztatandók megkülönböztetését a tevékenységük bejelentését szándékosan elmulasztóktól.

3.4.5 Ezenkívül világossá kell tenni, melyek azok az informális gazdaság ill. feketegazdaság körébe tartozó tevékenységek, amelyek visszaterelhetők a legális, „fehér” gazdaságba.

3.4.6 Abból kell kiindulni, hogy bizonyos feketén végzett tevékenységek és szolgáltatások iránt a legális piacon nem mutatkozik kereslet. Az EGSZB véleménye szerint erre a helyzetre különös figyelmet kell fordítani, mert támogatási intézkedések segítségével esetleg ilyen tevékenységek is átterelhetők a legális gazdaságba.

3.4.7 A lisszaboni stratégia megvalósításának egyik előfeltétele az, hogy az Unió területén új élet- és versenyképes vállalkozások jöjjenek létre és szilárduljanak meg, ami több munkahely létrejöttét teszi lehetővé.

3.4.8 A vállalkozás alapjául szolgáló ötlettől a működő és termelő, állandó alkalmazotti körrel rendelkező üzemig rendkívüli nehézségeken és bonyodalmakon keresztül vezet az út.

3.4.9 Ezért elkerülhetetlen az olyan növekedés- és fejlődésbarát környezet kialakítása, amely az újonnan alapított vállalatok számára megteremt a szükséges előfeltételeket.

3.4.10 A munkavállalókat olyan helyzetbe kell hozni, hogy megkövetelhesék munkaadójuktól a hatályos munkajogi és adóügyi rendelkezések ismeretét és alkalmazását.

3.4.11 A két fenti követelés között meg kell találni az egyensúlyt. Ellenkező esetben fennáll a veszély, hogy számos vállalat el sem jut a megalapításig, illetve, hogy sok jó ötlet soha nem valósul meg.

3.4.12 A munka- és szociális ügyi miniszterek 2003. júliusi varesei nyilatkozatának vizionárius felhangjai miatt akár azt is hihetnénk, hogy a bejelentés nélküli munka legális munkaviszonyra alakításának kérdése a foglalkoztatási aspektusra redukálható. Márpedig a bejelentés nélküli munkavégzés, különösen, ha rendszeres és szervezett formában történik, gyakran jár együtt a gazdasági bűnözés egyéb formáival. Ez a fajta bűnözés különös erőfeszítéseket követel a társadalomtól, és fel kell lépni vele szemben.

3.5 A bejelentés nélküli munkavégzés meghatározása

3.5.1 A Tanács a bejelentés nélküli munkavégzés és a gazdasági bűnözés más formáinak megkülönböztetésére az Európai Bizottság 1999-es Közleményében javasolt meghatározásból indul ki. Az EGSZB a maga részéről (CES 1240/98 sz. vélemény) bejelentés nélküli munkának minősíti „mindazon törvényesen díjazott tevékenységeket, amelyeket nem jelentettek be a hatóságoknak”, és ezt a meghatározást azért tekinti elfogadhatónak, mert az összes tagállam esetében érvényesíthető definícióra van szükség. Az EGSZB megismétli ezen álláspontját.

3.6 Az illegális bevándorlás és a bejelentés nélküli munkavégzés

3.6.1 Az EGSZB már többször véleményt nyilvánított az illegális bevándorlás jelenségéről és okairól; ugyanígy tárgyalta az illegális bevándorlás és a bejelentés nélküli munka közötti kapcsolat kérdését. Mivel a „szabályozott” munkaerőpiac és a társadalombiztosítás az illegális bevándorlók előtt zárva marad, az érdekeltek megélhetésük érdekében más megoldásokat keresnek, s legtöbbször a feketemunka piacán találják magukat. Ez a helyzet jellemző többek között az építőipar, a mezőgazdaság és a kertészeti munkák jelentős részére. Az eredménye gyakran az, hogy az illegális bevándorló nehezen elviselhető függő helyzetbe kerül, munkaadói pedig lelkiismeretlenül kihasználják.

3.6.2 Ezért kívánatos lenne, ha az Európai Unió tagállamai – a közös bevándorlási politika keretében – intézkedéseket tennének az illegális bevándorlás elleni harc érdekében⁽⁸⁾. Különböző stratégiákat lehet elgondolni, a tagállamok helyzetétől függően. Az egyik stratégia természetesen annak biztosítása lenne, hogy az illegális bevándorlók visszatérjenek származási országukba; egy másik a határellenőrzés megerősítése.

3.6.3 Mindazonáltal figyelembe kell venni azt is, hogy azt az embert, aki kész elhagyni hazáját és másutt kezdeni új életet, nehezen ellenőrizhető energiák mozgatják.

3.6.4 Figyelembe kell vennünk azt is, hogy vannak olyan személyek, akiknek iratait ellopják vagy elveszik, hogy ezzel „becsempészésük” költségeinek megtérítésére kényszerítsék őket. Az így kialakuló, rabszolgasághoz hasonlítható helyzet lehetővé teszi a csempészhalozatok számára, hogy áldozataikat „tartozásuk” visszatérítésére kötelezzék. Az említett jelenség számos magánszemélyek által (pl. háztartási alkalmazottként), az iparban (pl. az építőiparban vagy a hajógyártásban), illetve mezőgazdaságban és vendéglátásban, stb. foglalkoztatott személyt érinthet. Riasztó azt látni, hogy a bűnözés olyannyira szervezett, hogy a társadalom több szintjét a szemünk előtt behálózza. Fontos, hogy erről tudomást vegyünk, és felismerjük, hogy az egyes áldozatokat megvédelmezve, nekik jogokat és megbecsülést biztosítva legyőzhessük ezt.

⁽⁸⁾ Vö. „Zöld könyv a gazdasági migráció kezelésének uniós megközelítéséről”, COM(2004) 811 final.

3.6.5 Az illegális bevándorlás területén azonban általában nem lehetséges – humanitárius, jogi vagy gyakorlati okokból – az érdekelt személyt hazaküldeni a kibocsátó országba. Ezekben az esetekben különböző eszközök igénybevételével meg kell kísérelni integrálását a társadalomba.

3.6.6 A 2004. május 1-jei bővítés új tagállamaiból érkezett munkavállalók szabad mozgására, illetve inkább annak hiányára vonatkozó átmeneti intézkedések értékelése során számot kell vetni mindazon felesleges nehézségekkel, amelyekkel a munkaadóknak és a munkavállalóknak kellett szembenéznük, figyelembe véve a szakképesítések fejlődését, a demográfiai, kulturális és a mobilitás igényét érintő változásokat.

3.6.7 Ellenkező esetben félő, hogy a feketemunka piacát tápláló munkaerő gyülemlik fel, a legális munkaerőpiacra gyakorolt jól ismert negatív következményekkel együtt.

3.6.8 Az EGSZB „A bevándorlás, az integráció és a szervezett civil társadalom szerepe” című saját kezdeményezésű véleményében (CESE 365/2002 sz. EGSZB-velemény) a bejelentés nélküli munkavégzés elleni küzdelem kiegészítőjeként megemlített egy fontos elemet: a bevándorlók beilleszkedését segítő, a civil társadalomba való integrálódást és az állampolgárság megszerzését megcélzó intézkedéscsomagot.⁽⁹⁾

3.6.9 A hatóságok kötelesek a bevándorlót egyértelműen tájékoztatni jogairól, és biztosítani számára a szabályozott munkaerőpiachoz, valamint a képzési és továbbképzési lehetőségekhez való hozzáférést. A fogadó ország lakosságával megegyező szintű egészségügyi és más szociális juttatásokat kell kapnia. Ezen túlmenően küzdeni kell a városi gettók kialakulása ellen.

3.7 Megelőző intézkedések

3.7.1 Állásfoglalásában a Tanács felhívja a tagállamokat, hogy hozzanak létre a gazdasági tevékenységek és a foglalkoztatás bejelentésére ösztönző jogi és közigazgatási környezetet. Lényegében arról van szó, hogy megszűnjön a feketemunka vonzereje.

3.7.2 Az EGSZB szeretne néhány megoldási javaslatot felvázolni, amelyek külön-külön vagy egymással kombinálva célravezetőnek bizonyulhatnak:

3.7.3 Összehasonlító tanulmányok révén fel kellene mérni, melyek azok az adóköteles tevékenységek, amelyeknél különösen jellemző a feketemunka, és milyen cselekvési lehetőségek merülnek fel a feketemunka kiküszöbölése érdekében.

3.7.4 A tagállamoknak jól működő jogi rendszerre van szüksége annak érdekében, hogy kiszűrjék, a bejelentés nélküli munkavállalókat, velük szemben jogilag eljárjanak, és megbüntessék őket. Különösen fontos ez a rendszeres feketemunka ill. a munkavállalók kizsákmányolása esetén.

⁽⁹⁾ HL C 125., 2002.5.27., 112-122. o., előadó: Luis Miguel PARIZA CASTAÑOS, társelőadó: Vitor MELÍCIAS.

3.7.5 Átfogó erőfeszítésekre van szükség a tájékoztatás és a képzés terén, hogy a társadalom illetve az egyes polgár számára világossá váljon a bejelentés nélküli jövedelemszerző tevékenység káros volta.

3.8 Adózási kérdések

3.8.1 A feketemunka vizsgálatok általában abból indulnak ki, hogy az az általa okozott adókiesés miatt jelent problémát.

3.8.2 A több országban a feketemunka elterjedtségéről végzett vizsgálatok azonban nem igazolnak statisztikai összefüggést a bejelentés nélküli jövedelemszerző tevékenység mértéke és az általános adószint között.

3.8.3 A bejelentés nélküli munka és az adóteher között bonyolult kapcsolat áll fenn. Az EGSZB véleménye szerint nem beszélhetünk egyszerű ok-okozati kapcsolatról, amely alapján az alacsonyabb adó automatikusan az adócsalás csökkenéséhez vezetne. Az alacsony adó- és járulékteherekkel bíró országokban is létezik feketemunka.

3.8.4 Az EGSZB üdvözlőné egy a kérdést mélységében vizsgáló tanulmány elkészítését, amely megvilágítaná az adók és járulékok, illetve a feketemunka megjelenése közötti viszonyt.

3.8.5 A tapasztalat azt mutatja, hogy a bejelentés nélküli munka gyakran a nagyon kisméretű, korlátozott adminisztratív erőforrásokkal rendelkező vállalkozásokra jellemző; vagyis feltehető a kérdés, hogy ez vajon a hatályos jogszabályok ismeretének hiánya, a szabályok bonyolultsága miatt van-e így, vagy a bejelentés nélküli munka olyan tudatos választás eredménye, amelynek célja versenyelőny szerzése. Mindkét esetben egyszerűsítésre van szükség.

3.8.6 Társadalmunk nagyon sokat vár az igazságszolgáltatástól. Ezért is olyan részletesek a szabályozások. A helyzetet jól illusztrálja az adórendszer. Az igazságszolgáltatással szemben támasztott követelmények jelentős források mozgósítását igénylik, nevezetesen a hatályos rendelkezések betartására ügyelő hivatalok esetében.

3.8.7 Amikor a gazdaság adott ágazatában a vállalatvezetők és a munkavállalók nem elhanyagolható hányada nem vallja be jövedelmét és javadalmazását, a tisztességes vállalkozók már nem tarthatják igazságosnak az adórendszert, hiszen néha még arra is rákényszerülnek, hogy a tisztességtelen konkurencia miatt felhagyjanak tevékenységükkel.

3.8.8 Vannak tehát indokok, amelyek a megfelelőbb „kalibrálás” mellett szólnak, s céljuk a rendszerek egyszerűsítése mind a polgárok, mind a hatóságok számára. A rendszer manipulálásának esélye ezzel párhuzamosan csökken. Ugyanakkor a hatóságok több erőforrást szánhatnak a súlyosabb gazdasági bűncselekmények leküzdésére.

3.9 Felügyelet és ellenőrzés

3.9.1 A Tanács állásfoglalásának – a feketegazdaság szabályos gazdasági tevékenységgé való átalakításának kérdését tekintve – egyik legfontosabb eleme az, hogy erősíteni kell a felügyeleti és szankcionálási rendszert. Ennek kapcsán az EGSZB is úgy véli, hogy az állami szabályozás és az ellenőrzés

fokozása valóban szükséges eleme a bejelentés nélküli munka elleni küzdelemnek. A munka bejelentésének elmulasztását nem szabad elnézendő kihágásnak tekinteni. Az aktuális foglalkoztatáspolitikai iránymutatásnak megfelelően ezért ki kell építeni a hatékony szankciókat alkalmazni képes, megfelelő büntetőjogi kapacitásokat, hogy ne érje meg „feketemunkát” igénybe venni. A bejelentés nélküli munka visszaszorítását célzó intézkedések mindig két pilléren kell, hogy nyugodjanak: a szankcionáláson és a megelőzésen. A kettő nem zárja ki egymást, hanem ki kell, hogy egészítsék egymást. Ezt az ellenőrzés és az ösztönzés összekapcsolására épülő kettős stratégiát követi a tanácsi állásfoglalás, csakúgy, mint az aktuális foglalkoztatáspolitikai iránymutatás. Az EGSZB osztja ezt a szemléletmódot.

3.9.2 A vállalatvezetők gyakran érzik úgy, hogy a szabályozás és az ellenőrzés púp a hátukon. Az állampolgári érzület és erkölcsi érzék általában nem csak annak az eredménye, hogy a hatóságok növelték a szabályok mennyiségét. Ma a gazdaság több ágazatában is szeretnének „nagytakarítást” végezni, s az etikai kérdések számos szervezetben nagy fontosságra tettek szert. Ezek a feketemunkával szembeni fellépést szolgáló önkéntes intézkedések üdvözlendőek, azonban nem helyettesíthetik a megfelelő hatóságok általi ellenőrzést.

3.10 Információra és képzésre van szükség

3.10.1 A munkavállaló számára a feketemunka gyakran a bizonytalan és rövidtávra szóló munka szinonimája, ahol nincs lehetőség a továbblépésre. A feketemunkát igénybe vevő vállalkozások sem igazán fejlődhetnek, mert attól kell tartaniuk, hogy a család lelepleződik. A bejelentés nélküli munkára vállalkozó munkavállalónak semmi esélye nincs arra, hogy pályáján előrehaladjon. Béré emelkedése mindig elmarad a szabályozott munkát végzők béréétől. A társadalombiztosítási szolgáltatások (egészségbiztosítás, nyugdíjellátások) számára nem léteznek.

3.10.2 A bejelentés nélküli munkát végző személy vagy az azt szervező vállalkozás általában egyetlen célt követ: nem kíván adót és járulékokat fizetni. Ezért elengedhetetlen az eddigieknél jobban tudatosítani a társadalombiztosítási járulékok befizetése és a jövőbeni szociális juttatások közötti összefüggést.

3.10.3 Az EGSZB véleménye szerint ez a két példa jól mutatja, hogy információra és képzésre van szükség. Ennek érdekében be kell mutatni a bejelentés nélküli munkavégzés rövid és hosszú távú negatív hatásait az egyén és a társadalom számára.

3.10.4 Ebben a tekintetben a szociális partnerekre, de a gazdasági élet más szereplőire is elsőrendűen fontos szerep vár. Hozzásegíthet a bejelentés nélküli munkavégzésre ösztönző feltételek kiküszöböléséhez, ha a szociális partnerek ügyelnek a bérmegállapodások korrekt betartására, valamint – az üzemi érdekképviseletekkel karöltve – gondoskodnak arról, hogy ne kerüljön sor feketemunkások alkalmazására. A munkaadói szervezetek és az ágazati szervezetek meg kellene, hogy követeljék tagjaiktól a magatartási kódexek szabályainak betartását, és a szabályok be nem tartása esetén büntetésekkel kellene, hogy élhessenek.

3.10.5 Azonban túl magasra sem szabad tenni a léceket, mert különben a feketemunka lávafolyamként fog mindent elönteni. A gazdaság egyes ágazataiban a feketemunka elterjedtebb, mint másutt. Ugyanakkor természetesen fennáll annak a veszélye is, hogy bizonyos ágazatokra már rutinból is ujjal mutogatnak csupán azért, mert a feketemunkát ott könnyebb leleplezni, mint más tevékenységi ágakban.

3.10.6 Végezetül: az erkölcs, az etika és a jog kérdéseiben mindenképp az egyéneknek kell állást foglalnia.

4. Összefoglalás és következtetések

4.1 A bejelentés nélküli munka a társadalom minden szintjén előfordul. Ugyanakkor rendkívül nehéz kiterjedtségét pontosan felbecsülni, bár bizonyos becslések szerint az Európai Unió GDP-jének 7-16 %-át teszi ki. Sokat nyerhetnének tehát a bejelentés nélküli munka kiküszöbölésével és okainak felszámolásával.

4.2 Az EGSZB itt is fel kívánja hívni a figyelmet egyes olyan területekre, amelyeket közelebbről meg kell vizsgálni és tekintetbe kell venni, ha meg akarjuk találni a probléma megoldását:

- Javítani kell a foglalkoztatás bejelentésére ösztönző feltételeket.
- A nők nagyon gyakran kényszerülnek gyengén fizetett feketemunka végzésére. A hatásos intézkedések megtételéhez szükség van helyzetük megfelelő tisztázására.
- A bürokratikus terhek csökkentése érdekében módosítani szükséges a vállalkozási tevékenységre – különösen az új vállalkozások beindítására – vonatkozó jogszabályokat. De az új vállalkozások tulajdonosainak is ismerniük kell az

üzemgazdaság alapjait. Fontos tudniuk, hogy a társadalom milyen jogi követelményeket támaszt egy vállalat vezetésével szemben, többek között a munkavállalókra vonatkozó munkajogi rendelkezések és a szociális védelem tekintetében.

- Jobban kell tájékoztatni a nagyközönséget, hogy tudatosítsuk a bejelentés nélküli munka negatív hatásait az állami bevételekre, a szociális biztonság rendszereire, valamint a szolidaritásra és az igazságosságra.
- Az illetékes hatóságok általi hatékony ellenőrzés megerősítése, többek között a bűnüldözési kapacitások kiépítése, valamint a nemzeti, nemzetközi és határokon átnyúló együttműködés révén.
- A feketemunkát nem szabad elnézendő kihágásnak tekinteni. Ezért olyan hatékony szankciókat kell bevezetni, hogy különösen az iparszerűen űzött „feketemunka” ne legyen kifizetődő.
- Az EGSZB felhívja a figyelmet arra, hogy néhány harmadik országban nem tartják be az általánosan elfogadott szociális normákat, és azt ajánlja az európai uniós tagállamok ezen országokban tevékenykedő vállalkozásainak, hogy ezt vegyék figyelembe.

4.3 Végezetül az EGSZB alá kívánja húzni, hogy a legnagyobb jelentőséget a tagállamokra jellemző – a feketemunka elsősorú forrását és okát jelentő – magas munkanélküliségi ráta csökkentésének tulajdonítja. Ezért fontos nemzeti cselekvési tervek segítségével valóban végrehajtani az európai foglalkoztatási stratégiát. A feketemunka illetve a bejelentés nélküli munka legjobb ellenszere a teljes foglalkoztatást és minőségileg magas szintű munkahelyeket biztosító, jól működő munkaerőpiac.

Brüsszel. 2005. április 7.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság

elnöke

Anne-Marie SIGMUND